СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Доц. д-р Тодор Кръстевич – Зам. ректор „Научноизследователска и проектна дейност“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Поля Ангелова
Проф. д-р Маргарита Богданова
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1815-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

Напълно автоматизирания луксозен комунизъм – опит за подмяна на идеологията с технология
Проф. д.н. Борислав Борисов, докт. Дмитрий Лем 7

Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г.
Проф. д-р Андрей Захариев, ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Русалин Русалинов.....18

За информационното общество в България – 30 години след началото на промените
Проф. д-р Йордан Василев 27

Човешките ресурси в здравеопазването (2009-2019 г.)
Доц. д-р Анастасия Марчева, гл. ас. Милена Владимирова.....35

Реформата в българското данъчно облагане и икономиката в сянка
Доц. д-р Валентин Милинов 43

Надзор върху застрахователната дейност в България в контекста на защитата на интересите на застрахованите
Доц. д-р Венцислав Василев 51

Българската икономика преди и след 30 години: източници на растежа
Доц. д-р Вера Пиримова 58

Глобализацията на съвременната икономика и мястото на България в нея
Доц. д-р Людмил Несторов 67

Осигурително-технически аспекти на взаимовръзката „вход – изход“ през призмата на адекватността и еквивалентността на пенсионноосигурителната система в България
Доц. д-р Пламен Йорданов, докт. Жанета Ангелова 76

Застраховането като възможност за осигуряване на допълнителен доход на хората в надработоспособна възраст
Доц. д-р Румен Ерусалимов 84

Конвергенция на финанси и застраховане в България –
проявления, тенденции, възможности
Доц. д-р Стоян Проданов.....93

Анализ на показателите за капиталова адекватност на банките
в България през периода 2007 – 2018 г.
Гл. ас. д-р Аглика Кънева 102

Еволюция на държавния надзор върху застрахователната
дейност в България
Гл. ас. д-р Анелия Панева 113

30 години пазарна икономика в България: ефекти върху заетостта
Гл. ас. д-р Елка Сярова.....121

Оценка състоянието на задлъжнялостта в подсектор
„Местно самоуправление“
Гл. ас. д-р Петко Ангелов, докт. Силвия Заркова.....129

Развитие и усъвършенстване на институционалната структура
на пазара на труда в България
Гл. ас. д-р Таня Илиева 137

Пъзел с изменчивостта – методология за тестване на БФБ
Гл. ас. д-р Цвета н Павлов 144

Осигуряване в Универсален пенсионен фонд – състояние
и възможности
Ас. д-р Йордан Йорданов.....153

Инвестирането във ВЕЦ като важен възобновяем енергиен източник
в България
Ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Мирослав Костадинов.....161

Мястото на преките чуждестранни инвестиции
в българската икономика
Ас. Елица Петкова.....168

Парите – начален и краен стимулатор и ограничител на банковото
външнотърговско посредничество (Финансово-правни аспекти)
Ас. Игнат Папазов 177

Стрес тестовете на българската банкова система в контекста
на регулаторните изисквания на Базел III
Докт. Беатрис Любенова 184

Инвестиционните банки и ипотечните облигации
Докт. Борислав Киров 196

Презастраховането като инструмент за управление на риска
Докт. Вахан Бохосян 205

Отражение на петролните ценови шокове върху световната
икономика
Докт. Даниел Тунчев 211

Българският модел на системата „бонус-малус" и поредното
предизвикателство пред застрахователните компании
Докт. Михаела Монова 220

Проблеми и предизвикателства пред холдинговите дружества
в България
Докт. Теодора Цветкова 228

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

Същност и възможности за счетоводно отчитане
на специализираните пенсионни резерви в пенсионноосигурителните
дружества
Проф. д-р Атанас Атанасов 239

Съвременната агростатистика в България – началото
Проф. д-р Поля Ангелова 247

Стандартизация на счетоводството в предприятията от публичния
сектор в Република България
Доц. д-р Венцислав Вечев 255

Значими изменения в счетоводството в резултат на настъпилите
социално-икономически промени през последните 30 години
Доц. д-р Галина Чиприянова 261

Структурните промени в българската икономика и влиянието им
върху външната търговия и икономическия растеж
Доц. д-р Красимира Славева 270

Първи период в развитието на статистическия анализ
на „Отдалечени наблюдения“ ("OUTLIERS")
Доц. д-р Любомир Иванов **281**

Оценка на достъпа до интернет в дейността на предприятията
Доц. д-р Маргарита Шопова **288**

Стопански счетоводен анализ на ефективността и финансовата
стабилност на предприятието
Доц. д-р Марко Тимчев **296**

Правни аспекти на трансферното ценообразуване при данъчно
облагане в Р България
Доц. д-р Пенко Димитров **305**

Дуално или триално обучение по контролни дисциплини във висшето
образование – проблеми и предимства
Доц. д-р Пепа Стойкова **313**

Сравнителен анализ на финансирането на висшето образование
в страните от Европейския съюз
Доц. д-р Пламен Петков **324**

Предизвикателства пред одиторите в контекста на разширеното
докладване
Доц. д-р Силвия Костова **333**

Оценката на риска при извадковото изучаване в одита
Доц. д-р Стела Касабова **341**

Развитие на контрола върху акцизите през последните 30 години
Гл. ас. д-р Жельо Желев **347**

Мрежов модел за пътуване в България с БДЖ при планиране
на маршрут за пътуване с прикачване
Гл. ас. д-р Миглена Иванова **355**

Счетоводната професия в перспектива – умения и компетенции
Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова **364**

Оценка на икономическото сближаване между областите в България
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов **371**

Проблеми при прилагането на разширения критерий на Дики-Фулър
Ас. д-р Евгени Овчинников 379

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Comparative Analysis of the Competitiveness of the Balkan Countries
Prof., PhD Lyubcho Varamezov.....387

Lean Management във висшето образование
Проф. д-р Маргарита Богданова 394

Стратегическият маркетингов мениджмънт – перспектива
за развитие на туристическите бизнес организации в България
Доц. д-р Ваня Григорова 403

Приложение на Big Data анализа за защита на информацията
Доц. д-р Веселин Попов, доц. д-р Петя Емилова 411

Проблемът с текучеството на персонала в българските предприятия
Доц. д-р Галина Захариева, докт. Дритон Сюлча.....419

Управление на преживяванията на персонала – фактор
за организационно развитие
Доц. д-р Ирена Емилова, гл. ас. д-р Милен Динков.....427

Подобряване на отрасловата свързаност чрез изграждане
на железопътния участък по коридор № 9
Доц. д-р Камен Петров, докт. Радослав Костев 436

Потенциал на индустриалния интернет за нещата за подобряване
на производствените процеси
Доц. д-р Наталия Маринова 445

Професионалното обучение и особености на системата
за професионално образование и обучение
Доц. д-р Христо Сирашки 453

Повишаване качеството на обслужване на клиенти чрез въвеждане
на нови технологии в търговията
Гл. ас. д-р Венцислава Минкова.....465

Предимства на гъвкавото управление на проекти и въздействието върху проектния риск
Гл. ас. д-р Евелина Парашкевова.....473

Социално-икономически промени - управленски аспекти
Гл. ас. д-р Елена Йорданова 481

Приложение на web 2.0 технологиите за споделяне на научни изследвания, ресурси и резултати
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова.....487

Съвременни предизвикателства пред управлението на регионалното развитие в Република България
Гл. ас. д-р Методи Иванов.....495

Маркетингови комуникации на българския бизнес в дигитална среда
Гл. ас. д-р Мирослава Ценкова 502

Местното самоуправление в България – някои основни постановки
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов 510

Степен на интегрираност на приоритетите за интелигентна специализация в плановите документи
Ас. д-р Мариела Стоянова 518

Концепция за многостепенно управление: възникване, развитие, перспективи
Докт. Димитрина Проданова.....524

Развитие на електронната търговия в България през последните 30 години
Докт. Михаела Маркова.....533

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

Устойчивост в развитието на туризма в националната бизнес среда
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 543

Българската индустрия – тридесет години по-късно
Проф. д-р Анета Денева.....551

Подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор
Доц. д-р Виолета Блажева 560

Съвременни измерения на управлението на талантите
Доц. д-р Искра Пантелеева 566

Значение на инфраструктурните коридори за регионалното икономическо развитие на България
Доц. д-р Камен Петров 574

Изследване на възможностите за развитие на туристическа дестинация „Свищов“
Доц. д-р Любка Илиева 583

Градско земеделие – алтернатива или необходимост
Доц. д-р Марина Николова 592

Теоретико-приложни аспекти на мърчандайзинга в българската търговска практика
Доц. д-р Петранка Мидова 603

Туристическите агенти, резервационните услуги на туроператорите и свързаните с тях дейности в България 30 години след началото на промените
Доц. д-р Петя Иванова 611

Изследване необходимостта от придобиване на търговски умения по женско предприемачество
Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Теодора Филипова 618

Бизнес среда и предприемаческа дейност на българските пивоварни предприятия
Доц. д-р Сергей Найденов 626

Атрибутивно анализиране на асортиментното разнообразие в точките на продажби
Доц. д-р Симеонка Петрова 634

Периодът на прехода – 30 години растеж на регионалните дисбаланси
Доц. д-р Тихомир Личев 642

Социална работа и социално предприемачество
Гл. ас. д-р Ваня Ганева 652

Анализ на сезонността в търговията
Гл. ас. д-р Венцислав Перков 660

Разкриване на нефинансова информация от големите български държавни предприятия
Гл. ас. д-р Емил Николов 667

Подходи за управление на риска в търговските предприятия
Гл. ас. д-р Зоя Иванова 676

Проблеми и предизвикателства пред развитието на туризма в България
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова 684

Развитие на туристическа дестинация България като част от интернационалния туристически пазар
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 690

Анализ на предприемаческите нагласи в България
Ас. д-р Ивайло Костов 698

Устойчиво развитие на българската индустрия
Докт. Айтен Сабри 706

Значение на пътната инфраструктура като фактор за подобряване състоянието на горскостопанските предприятия
Докт. Руслан Коларов 714

Анализ на възможни решения за преодоляване на височинните ограничения и ограниченията в газенето през канала море-езеро за по-големи плавателни съдове създавани от Аспарухов мост
Инж. Дойчин Ников, Красимира Вангелова 722

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България

ISBN 978-954-23-1815-6

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

740

БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА ПРЕДИ И СЛЕД 30 ГОДИНИ: ИЗТОЧНИЦИ НА РАСТЕЖА

Доц. д-р Вера Пиримова,
катедра „Икономикс“, УНСС

Резюме: *Докладът е съсредоточен върху анализ на някои основни източници на растежа в България, на състоянието им в началото и след изминалите 30 години на пазарни реформи (1989-2018 г.). Наред с обема и темповете на изменение на БВП се изследват промените в секторната структура на БВП, брутообразуването на основен капитал, износа на стоки и услуги, преките чуждестранни инвестиции. Основната цел е на базата на проявилите се динамични особености, съпоставката на изходните и достигнатите параметри на тези показатели да се преценят настъпилите промени в тях като източници на икономическия растеж.*

Ключови думи: *икономически растеж, секторна структура на БВП, брутообразуване на основен капитал, износ, преки чуждестранни инвестиции*.

JEL*:E01, E22, E32.*

THE BULGARIAN ECONOMY BEFORE AND AFTER 30 YEARS: GROWTH SOURCES

Assoc. Prof. Vera Pirimova, PhD,
Department of Economics, UNWE

Abstract*: The report focuses on an analysis of some major sources of growth in Bulgaria, their status at the beginning and after the past 30 years of market reforms (1989-2018). Along with the volume and rate of GDP change, changes in the sectoral structure of GDP, gross fixed capital formation, exports of goods and services, and foreign direct investment are examined. The main objective is to evaluate the changes in them as sources of economic growth, on the basis of the dynamic characteristics that have emerged, the comparison of the initial and the achieved parameters of these indicators.*

Keywords*: economic growth, sectoral structure of GDP, gross fixed capital formation, exports, foreign direct investment.*

JEL*:E01, E22, E32.*

Увод и теоретични основи

В процеса на пазарното преустройство на българската икономика настъпват експресивни промени във всички икономически процеси и отразяващите ги показатели. Специфична е скоростта им, тъй

като някои се осъществяват по-бавно, постепенно, а други – по-ускорено. След изминалите 30 години на пазарен преход е от интерес да се очертае обобщена картина на първоначалното и на текущото състояние на пазарно модифицираните източници на икономическия растеж.

Като процес, който дава обобщен израз на развитието и разрастването на националната икономика във времето, растежът се обуславя от широка система от източници и фактори. От тях в настоящето изследване се обхващат предимно брутообразуването на основен капитал, доминиращите в структурата на БВП икономически сектори, износът на стоки и услуги, нетните входящи потоци на преките чуждестранни инвестиции. Фокусирането на анализа върху тези няколко фактора се основава на извеждането им като решаващи за динамиката на БВП в редица изследвания.

Безспорно ключово значение имат инвестициите (и още повече иновациите), което е доказано в теоретичен и емпиричен аспект в огромно многообразие от кейнсиански, неокласически и ендогенни модели на икономическия растеж. Наред с това още У. Ростоу подчертава ролята на секторните структурни изменения като основен двигател на икономическата динамика (Ростоу У., 1993). Като необходима и интегрална част от процеса на икономическия растеж разглежда структурните промени в икономиката също и С. Кузнец (Kuznets S., 1966, 1971). Докато тези изводи са подтикнати и се свързват с бързото развитие на традиционни и нови промишлени отрасли през 60-те и 70-те години на 20-ти век, то на по-късен етап секторните промени се отнасят вече до откроряване на новата водеща роля на сферата на услугите. Затова А. Дынкин достига до извод, че новите ИКТ навлизат по-масово и се разпространяват по-бързо именно в сферата на услугите, но не във всички, а само в определени дейности от нея. Той установява, че в САЩ в началото на 21-ви век това са по-конкретно търговията на едро, деловите услуги, сферата на образованието, финансовите услуги и застраховането, търговията на дребно, здравеопазването и юридическите услуги (А. Дыкин, 2008). Разработват се и анализи, посветени на трите основни аспекта на иновативната дейност – разходи за НИРД, иновативна продукция и производителност, при проявлението им в услуги, интензивни на знанието (Audretsch David B., Marian Hafenstein, Alexander S. Kritikos, Alexander Schiersch, 2018). В редица по-ранни и по-нови изследвания се потвърждава реалното проявление на връзка между динамиката на БВП, от една страна, и износа и преките чуждестранни инвестиции, от друга страна (Miankhel, A., Thangavelu, S., 2009; Dritsakis, N., Stamatiou, P., 2013; Priede, J., Pereira, E., 2013; и мн. др.).

Разкриването на настъпилите през последните 30 години промени в реалното проявление на тези фактори в България може да послужи като отправна точка на изводи относно ролята им за растежа на настоящия етап и в близка перспектива.

Особености и темпове на растежа

Включените в анализа процеси и показатели реагират по различен начин и успоредно с това допринасят за реализираните специфични темпове на прираст на БВП. Те се отличават с колебания, поредица от краткотрайни ръстове и спадове на БВП, продължили до 1997 г. включително, както и в рамките на реализиран по-траен положителен темп на растежа след 1998 г., който се прекъсва от едногодишен кризисен спад през 2009 г. (вж. фиг. 1 и табл. 1).

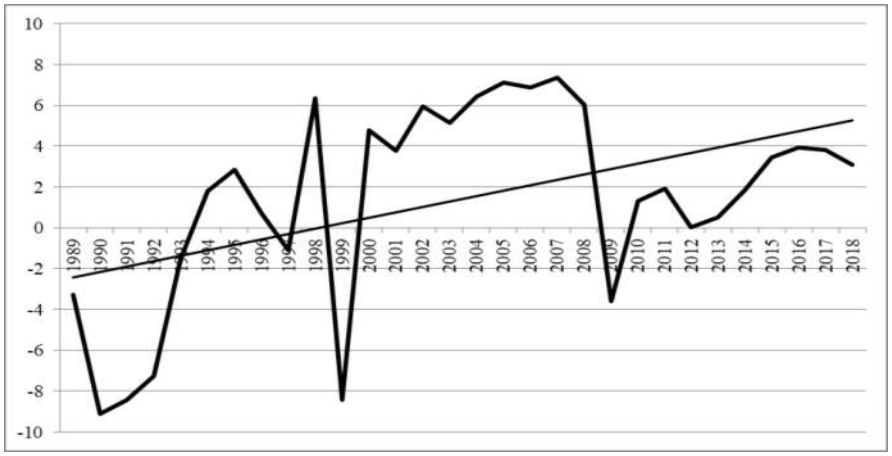

*Фигура 1. Годишни темпове на БВП, 1989-2018 г.**

* Източник: Данни на Световната банка, 15.12.2019 г., https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=BG&view=chart

Индуцираните от стартовите и последващите пазарни реформи сътресения в икономиката натрупват огромно изоставане, възлизащо общо за периода на над 40 процентни пункта. Въпреки това в оста-налите години се реализират повече на брой и по-високи ръстове на БВП, поради което обобщената дългосрочна траектория на растежа (изразена чрез линеен тренд) е възходяща. Спадовете от 90-те години забавят развитието и разрастването на потенциала на българската икономика. Те биват неутрализирани едва през 2004 г., когато за първи път съвкупното производство надхвърля равнището на БВП от 1989 г. Нов понижителен импулс генерира кризата от 2009 г., но той бива преодолян още през 2011 г. Като обобщен резултат се установява, че

през последната отчетена 2018 г. размерът на създадения БВП в доларово изражение надхвърля БВП от изходната година на периода и е в почти трикратно по-голям размер в сравнение с 1989 г.

Приносът на отделните водещи фактори на растежа за този обобщен ръст на БВП на страната е диференциран.

Таблица 1

*БВП, темпове на БВП, брутообразуване на основен капитал, износ, нетни входящи потоци ПЧИ, за 1989-2018 г.**

година	БВП (щ.дол.)	Темп на БВП, годишен (%)	БООК (щ.дол.)	Износ (щ.дол.)	ПЧИ, нетни входящи потоци (щ.дол.)
1989	21988444444	-3.289882068	7280166667	46.420595	
1990	20632090909	-9.117377097	5279500000	33.119192	4000000
1991	10943548387	-8.445355238	2472983871	43.478261	55900000
1992	10350515464	-7.272387907	2058608247	47.111554	41500000
1993	10829710145	-1.480214829	1655000000	38.206758	40000000
1994	9697416974	1.818011241	910701107	45.047565	105400000
1995	18867559524	2.860189441	3250000000	32.534112	90400000
1996	12184935357	0.704680678	33164699.27	48.932048	109000000
1997	11211546465	-1.088820247	996254236.3	50.037918	504800000
1998	14942172234	6.348979029	2723471938	42.18984	537317256.2
1999	13531969309	-8.408134389	2608804484	43.051026	818788154.9
2000	13153016531	4.765771064	2524136957	36.474409	1001503842
2001	14075616789	3.770217793	3024305397	35.148776	812942202
2002	16276456428	5.9375164	3363505055	33.908573	904659791.1
2003	20982685981	5.156218443	4667917124	34.683291	2096788700
2004	25957970922	6.435358323	6127166529	41.272159	3072550962
2005	29636617750	7.123511076	8279270694	42.86339	4098122931
2006	34130122491	6.874358379	11028666709	47.321544	7874476255
2007	44411476557	7.344421909	14934919524	52.380247	13875270457
2008	54409138498	6.021883402	20117110380	52.543368	10296720634
2009	51884481410	-3.586145625	14822279093	42.332012	3896664559
2010	50610058210	1.324087801	11421483688	50.178879	1842900000
2011	57418414504	1.914905853	12327906150	59.069082	2103810000
2012	53903022339	0.030969869	11827398160	60.801873	1788110000
2013	55555171010	0.493921421	11695304017	64.889496	1989040000
2014	56814543481	1.837521148	12239994573	64.917976	1093600000
2015	50201314895	3.471186041	10637100431	64.104399	2609370000
2016	53240950226	3.936758149	10192477376	63.978647	1562800000
2017	58220973783	3.811248158	11694209162	67.368978	2833030000
2018	65132951116	3.081157234	13496137598	64.494516	2579940000

*Източник: Данни на Световната банка, 15.12.2019 г.,
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=BG&view=chart
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=BG&view=chart
https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.ZS?locations=BG&view=chart
https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?locations=BG&view=chart
https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=BG&view=chart

Вътрешни и външни фактори на растежа

Ефектите от пазарните реформи, предимно от проведената приватизация на държавни фирми, отначало интензивното и напоследък по-умерено развитие на ново частно предприемачество, се свеждат до настъпила кардинална промяна в секторната структура на БВП (вж. фиг. 2.). Докато през 1989 г. около половината от БВП се създава в индустрията, към 2018 г. производството е доминирано от сектора на услугите – с относителен дял от над 72%. Макар и двата сектора да се разрастват в абсолютно изражение, по-бързо се развиват услугите. Тази променена секторна структура на БВП е повлияна от специфичната отраслова ориентация и концентрация на новите частни фирми, осезателното „отваряне“ на българската икономика предимно в областта на външната търговия и към страните от ЕС, допринесло за постигнатото сходство със структурата на високо развитите икономики на други страни от ЕС и света. Заедно с отчитаните по-високи темпове на нарастване на продукцията му, секторът на услугите се превръща във водещ за икономическия ни растеж.

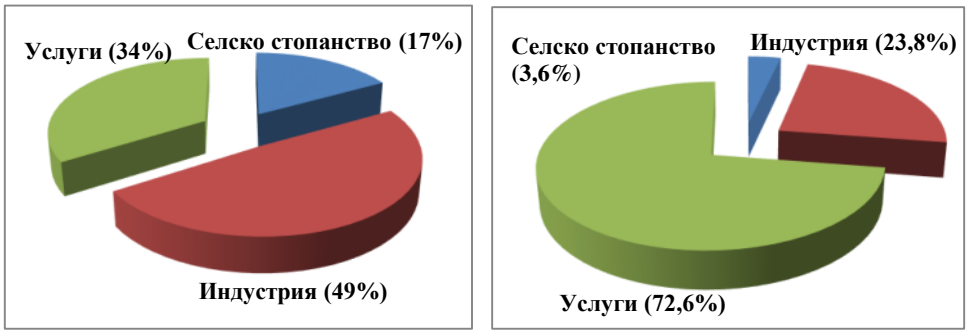

*Фигура 2. Секторна структура на БВП, за 1990 г. и 2018 г.**

* Източник: Данни на Световната банка, 15.12.2019 г., https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=BG&view=chart https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS?locations=BG&view=chart

Постигнатият обобщен трикратен размер на БВП на страната се дължи в голяма степен на инвестиционната активност и дейност на българските фирми. Данните в табл. 1 и фиг. 3 показват красноречиво, че брутообразуването на основен капитал е двукратно по-голямо през 2018 г. в сравнение с 1989 г. По отделни години този показател варира в широки граници, като отражение на подчертано голямата чувствителност на инвестиционните разходи и проекти на бизнеса към особе-

ностите на конюнктурата. Реализираният най-висок обем на този показател през 2008 г. може да се отдаде на отраженията от присъединяването на България към ЕС в предходната 2007 г. Същевременно то е признак за наличие на известни неоползотворени възможности за ускоряване на сравнително умерения растеж, характерен за последните няколко години, чрез по-настойчиво стимулиране на инвестициите.

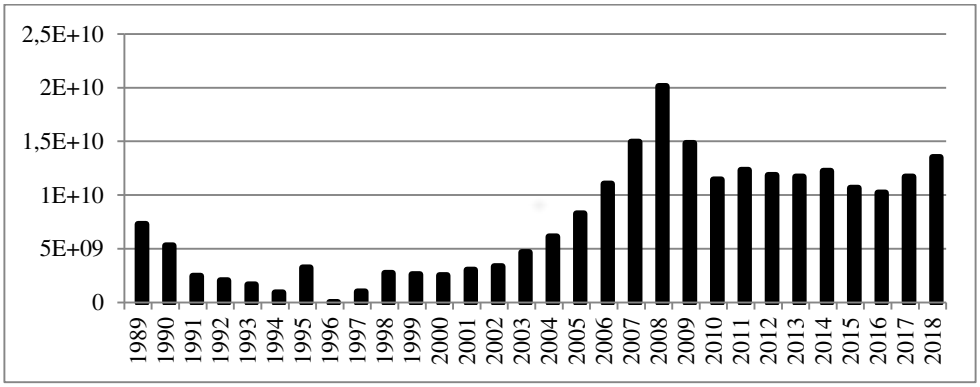

*Фигура 3. Брутообразуване на основен капитал, 1989-2018 г., щ. дол.**

* Източник: Данни на Световната банка, 15.12.2019 г., https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.CD?locations=BG&view=chart

Наред с вътрешните определено голям принос за растежа имат и външните фактори, сред които (традиционно и за България) се открояват износът и привличането на ПЧИ.

Износът на стоки и услуги, произведени в българската икономика, остава сравнително ограничен до към 2003-2004 г. (вж. фиг. 4). След това той нараства почти непрекъснато и по-значително по години, вследствие на което за 2018 г. вече е в четирикратен размер спрямо износа за 1989 г. Постигнатата висока търговска отвореност на икономиката ни, протеклите паралелно с това промени в географската и стоковата структура на българския износ, заедно с положителното външнотърговско салдо в някои години, допринасят за реализираните ръстове на БВП, особено към края на периода. Според някои изследвания (Пиримова В., 2019) умножаващите, мултиплициращи ефекти от българския износ са най-големи през 2015 г. и 2016 г., когато имат и най-съществен принос за постигнатия растеж на БВП.

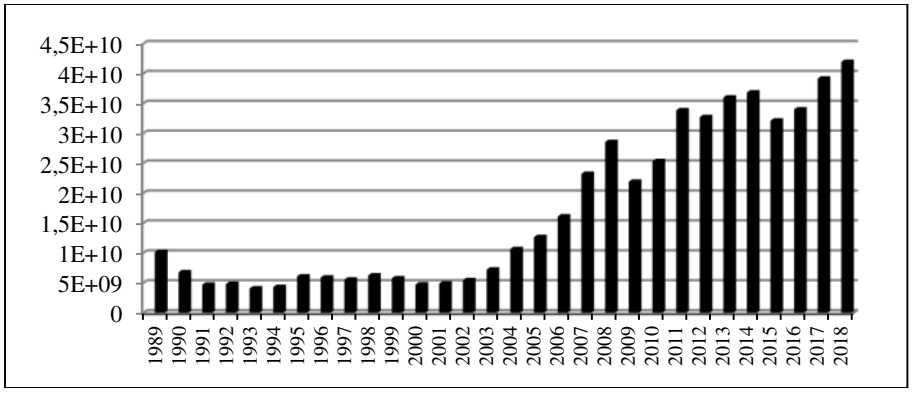

*Фигура 4. Износ на стоки и услуги, 1989-2018 г., щ. дол.**

* Източник: Данни на Световната банка, 15.12.2019 г., https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD?locations=BG&view=chart

Входящите потоци на ПЧИ остават твърде малки, могат да се тълкуват като символични, до 1996-1997 г. (вж. фиг. 5). През следващите няколко години те нарастват отначало по-плавно и впоследствие рязко, по-значителното им увеличаване се отнася към периода след 2003-2004 г. За 2007 г. те достигат най-големия си размер за целия период. Повлияни предимно от кризисните процеси в резидентните страни от 2008 г. те се свиват, запазват се в по-ограничени размери до края на периода. Макар да е необходимо да се отчита прекалено ниската им изходна база от 1990 г., все пак за 2018 г. те са в шестократен размер спрямо първата година на отчитането им.

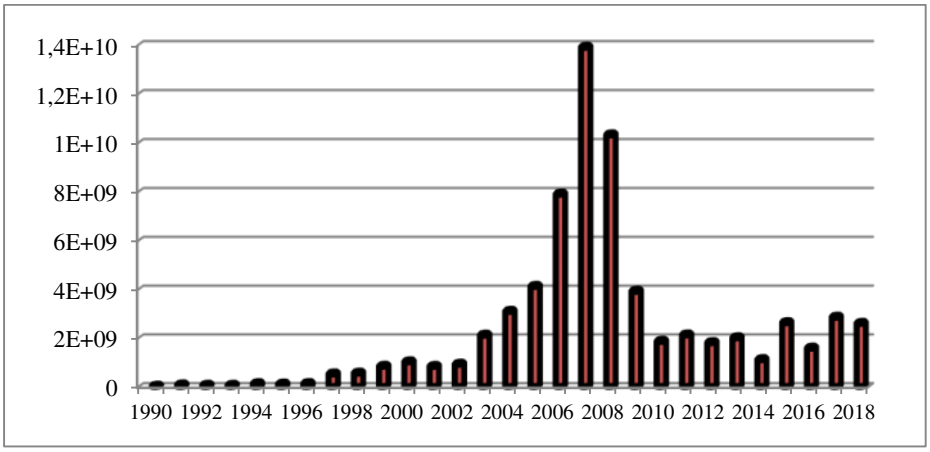

*Фигура 5. ПЧИ, нетни входящи потоци, 1990-2018 г., щ. дол.**

* Източник: Данни на Световната банка, започващи от 1990 г. за България, към 15.12.2019 г., https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=BG&view=chart

Заключение

Изминалите три десетилетия са изпълнени със значими промени, множество не само позитивни, а понякога и отделни, временно проявили се негативни ефекти, генерирани от сложно взаимодействие на съвкупност от вътрешни и външни фактори. През първите десетина години на периода икономиката е нестабилна, разтърсвана от кризи с преди всичко вътрешна предпоставеност, заради паралелно протичащите разнопосочни процеси на пазарното преустройство. В края на 20-ти и началните години на 21 век се постига постепенно възстановяване на условията на растежа, под влияние както на затихващата интензивност на реформите, така и на задълбочаващия се процес на интеграция на България със страните от ЕС. Това допринесе за неутрализиране на натрупаното в предходните години изоставане, но също така увеличи каналите за пренасяне на външни кризисни импулси, довели до още един нов спад на БВП през 2009 г. Въпреки това междувременно разрастналата се устойчивост на българската икономика спомогна за еднократно проявление и сравнително бързо преодоляване на последиците от нея.

Като обобщение сравнението на изходните (от 1989 г.) и настоящите (за 2018 г.) параметри на изследваните показатели показва постигнат забележим напредък. Дългосрочната траектория на растежа е възходяща, вътрешните и външните инвестиции (ПЧИ), както и износът се открояват с годишни многократно по-големи размери, формираната нова секторна структура на БВП е сходна на тази в редица други страни от ЕС. Всичко това дава неоспорим израз на обобщените резултати от пазарната трансформация и на умерено оптимистични очаквания за тенденциите в развитието на българската икономика в близка перспектива.

Използвана литература

Дынкин А., Мировая экономика: прогноз до 2020 года, М., ИМЭМО РАН, 2008, с. 122

Пиримова В., Ефективност на износа и конкурентоспособност на българската икономика, сп. Икономически и социални алтернативи, 2019 г., бр. 2, с. 56-71, https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/Pirimova5_Alternativi_BG_br_2_2019.pdf

Ростоу У., Стадии на икономическия растеж, издат. Делфин-прес, Бургас, 1993, с. 68-69, с. 71 и с. 75.

Audretsch David B., Marian Hafenstein, Alexander S. Kritikos, Alexander Schiersch, Firm Size and Innovation in the Service Sector, IZA Institute of Labor Economics, Discussion Paper Series, IZA DP No. 12035, December 2018, http://ftp.iza.org/dp12035.pdf

Dritsakis, N., Stamatiou, P., 2013, A Causal Relationship between Exports, Foreign Direct Investment and Economic Growth for five European countries. A panel data approach, paper presented at the 12th Annual EEFS Conference, Berlin, 2013, http://www.academia.edu/13024970/Exports_Foreign_Direct_Investment_and_Economic_Growth_for_Five_European_Countries_Granger_Causality_Tests_in_Panel_Data

Kuznets S., Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread, New Haven and London, Yale University Press, 1966; Kuznets S., Modern Economic Growth: Findings and Reflections, Lecture to the memory of Alfred Nobel, December 11, 1971, p. 2, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1971/kuznets-lecture.html)

Miankhel, A., Thangavelu, S., 2009, Foreign Direct Investment, Exports, and Economic Growth in Selected Emerging Countries: Multivariate VAR Analysis, SSRN, 2009 http://www1.doshisha.ac.jp/~ccas/eng/Epublications/eWP23MiankhelShandre.pdf

Priede, J., Pereira, E., 2013, Innovation as a Key Factor in the International Competitiveness of the European Union, European integration Studies, Vol. 7, 2013, https://pdfs.semanticscholar.org/d6e4/5ebddc96045a9bf0645f7e4892753674a3a0.pdf

https://data.worldbank.org